

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра географії та туризму

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ДОСЛІДЖЕННЯ ОБІЗНАНОСТІ В МЕМОРІАЛЬНИХ МІСЦЯХ І ТА II
СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ЗАКАРПАТТІ СЕРЕД ВИКЛАДАЧІВ ТА СТУДЕНТІВ
ЗАКАРПАТСЬКОГО УГОРСЬКОГО

Матей Йозеф Йосипович

Студент IV-го курсу

Освітня програма 242 Туризм

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол №2 від 31 березня 2022 року

Науковий керівник: **Молнар Д. Стефан Стефанович**

Доцент, PhD

Завідувач кафедри географії та туризму: **Молнар Йосип Йозефович**

к.г.н., доцент

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 2022 року

Протокол № _____ / 2022

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра географії та туризму

Кваліфікаційна робота
ДОСЛІДЖЕННЯ ОБІЗНАНОСТІ В МЕМОРІАЛЬНИХ МІСЦЯХ І ТА II
СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ЗАКАРПАТТІ СЕРЕД ВИКЛАДАЧІВ ТА СТУДЕНТІВ
ЗАКАРПАТСЬКОГО УГОРСЬКОГО

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконав: студент IV-го курсу

Матей Йозеф Йосипович

Освітня програма 242 Туризм

Науковий керівник: **Молнар Д. Стефан Стефанович**

Доцент, PhD

Рецензент: **Генці Шандор Олександрович**

Доцент, PhD

Берегове
2022

ЗМІСТ

ВСТУП	6
I. РОЗДІЛ ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ ТА ВІЙСЬКОВІ СПОРУДИ ЗАКАРПАТТЯ У ХХ СТ. СТОЛІТТІ.....	8
1.1 Роль Закарпаття у Першій та Другій світових війнах	8
1.2 Пам'ятники першої та другої світової війни в нашому краї	10
1.3 Меморіал та військові кладовища	20
2. РОЗДІЛ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	22
3. РОЗДІЛ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	25
ВИСНОВКИ	34
РЕЗЮМЕ	37
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА.....	38
ІЛЮСТРАЦІЇ	39
РЕЗЮМЕ (по українськи)	40
ПОДЯКИ.....	41
ДЕКЛАРАЦІЯ.....	42

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Földtudományi és Turizmus Tanszék

**AZ I. ÉS II. VILÁGHÁBORÚ KÁRPÁTALJAI EMLÉKHELYEINEK
ISMERETVIZSGÁLATA A II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI
MAGYAR FŐISKOLA OKTATÓI ÉS HALLGATÓI KÖRÉBEN**

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Máté József

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program: 242 Turizmus

Témavezető: Molnár D. István

PhD, docens

Recenzens: Gönczy Sándor

PhD, docens

TARTALOM

Bevezetés	6
I. FEJEZET. KÁRPÁTALJA HADTÖRTÉNETE ÉS KATONAI VONATKOZÁSÚ ÉPÍTMÉNYEI A XX. SZÁZADBAN	8
1.1 Kárpátalja szerepe az első- és második világháborúban	8
1.2 Az első és második világháború emlékei vidékünkön	10
1.3 Emlékhelyek és katonatemetők	20
2. FEJEZET KUTATÁSI MÓDSZEREK	22
3. FEJEZET EREDMÉNYEK	25
KÖVETKEZTETÉSEK	34
ÖSSZEGZÉS	37
FELHASZNÁLT IRODALOM	38
ÁBRÁK JEGYZÉKE	39
PE3IOME	40
NYILATKOZAT	41
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	42

BEVEZETÉS

Aktualitás: A munkám több okból is időszerű: egyrészt régiókban egyedülállóan számító védelmi rendszerek épültek ki az első és második világháború idején. A történelmi múlt, amellyel Kárpátalja rendelkezik bővelkedik a tragikus eseményekben, a Kárpátok vonulata az első és második világháborúban is véres csaták helyszíne volt, melyek emlékei a mai napig felfedezhetőek a hegyvidéki erdőkben, mezőkön. Ezek az emlékek komoly lehetőségeket rejtenek azonban ismertségük és kihasználtságuk hagy némi kívánnivalót maga után. A másik ok, ami miatt aktuális a felmérés éppen ezeknek az objektumoknak az ismertsége, látogatottsága, melyről statisztikai adatok nem igazán vannak.

Probléma: Ahogy már fent említettük a 2. világháború emlékeinek látogatottságáról nem könnyű statisztikai adatokat találni annak ellenére, hogy egy részük nem elhanyagolható ismertséggel és turistaforgalommal is rendelkezik.

Cél: Célunk Kárpátalja második világháborúhoz fűződő építményeinek, emlékhelyeinek ismertségének és népszerűségének felmérése a főiskolás diákok körében. Mindemellett természetesen a célunknak tekintjük a világháborúhoz kötődő látogatható helyszínek felsorolását valamint egy térkép elkészítését az Árpád vonal maradványairól és a katonai vonatkozású emlékhelyekről Kárpátalján.

Feladat: Részletesen leírni a fennmaradt világháborús építmények, védelmi állások, bunkerek és bunkerrendszerek, katonatemetők és emlékparkok listáját és ezeket egy térképen feltüntetni. Ezek után összeállítunk egy kérdőívet, melyben a fent említett helyek látogatottságát, valamint egyáltalán ezek ismertségét fogjuk felmérni a főiskolás diákok körében. Következő lépésként kiosztjuk a kérdőíveket a diákoknak. Ezt követően kielemezzük a kapott eredményeket és ezek alapján összeállítjuk a táblázatokat. Végül pedig a következtetések levonása következik.

Módszerek: A munka első szakaszában a szakirodalom lesz segítségünkre, hogy a lehető legtöbb információt gyűjtsük össze az objektumokról, melyek vidékünkön megtalálhatók. Miután megvan a szükséges információ az objektumok elhelyezkedéséről, valamint az Árpád-vonal főbb szakaszairól ezek alapján el fogunk készíteni egy térképet QGIS térkép szerkesztő program segítségével. A második lépéshez összeállítjuk a kérdőívet, majd az így kapott dokumentumot elektronikus formában e-mail címen keresztül elküldjük a főiskola diákjainak.

Fogalmak: Árpád-vonal, tüzelőállás, betonbunker, Hunyadi-állás, Szent László-állás, NKVD, divízió, raj, géppuskafészek, ismétlőpuska, géppisztoly, nehéztüzérség, fém harckocsi akadály, beton gúla, harci felderítő jármű, völgyzár.

I. Kárpátaljahadtörténete és katonai vonatkozású építményei a XX. században

1.1 Kárpátalja szerepe az első- és második világháborúban

Kárpátalja bővelkedik a történelmi emlékekben. Periférikus helyzetéből adódóan a vidéken számos védelmi erősítés épült már a kora középkorban is. Ezek először földvárak voltak majd az idő előrehaladtával és a technológia fejlődésével megjelentek vidékünkön a kővárak, melyek maradványait ma is számos helyen megtekinthetjük a vidéken.

A 20. század elején vidékünk ugyan nem volt határos az Orosz Birodalommal (akkoriban Bukovina és Galícia jelentette az Osztrák-Magyar Monarchia határvidékét) az 1. világháború során a keleti front előre-hátra tolódása során mégis csataterré váltak a Kárpátok vonulatai. Az összecsapások a Kárpátok előhegyeinél már 1915 januárjában elkezdődtek, a Kárpáti hadművelet keretében amikor Bruszilov tábornok igyekezett egy csapással elpusztítani az Osztrák-Magyar csapatokat majd elérni a magyar alföldet. A támadást azonban az egyesített német-osztrák-magyar csapatok ellentámadása fogadta Sztrij és Szambor közelében. Ezek után megindult a Gorlicei áttörés, melynek következtében Bruszilov kénytelen volt visszavonulni (Keegan, John: Az első világháború, Budapest, Európa, 2010.).

Az első világháború után vidékünket cseh és román erők foglalták el. Majd hivatalosan is Csehszlovákiához került a már szinte mai formájában létező Kárpátalja. Ekkoriban a cseh vezetőség nem várt keletről támadást, így a fejlett cseh hadiipar itt nem hozott létre különösebb védelmi erősítéseket.

Az első bécsi döntés után változott meg a helyzet kardinálisan vidékünkön. Pontosabban Kárpátalja teljes területének Magyar Királysághoz kerülése után. Ugyanis 1940-ben elkezdődött egy nagyszabású védelmi vonal kiépítése a Kárpátok vonulataiban. Ez az erődítményrendszer az Árpád-vonal nevet kapta. Az Árpád vonal egy Malomrét–Havasköz–Vezérszállás–Volóc–Ökörmező–Felsőszinevér–Alsókalocsa–Oroszmokra–Királymező–Körösmező–Rahó–Tiszabogdány közötti völgyzárrendszert foglalt magában a Keleti Kárpátokban. Összesen a felvidék valamint Székelyföld területén létesített erődítményekkel az Árpád vonal 780 km hosszan nyúlt el a Kárpátokban mintegy 15-20 km-re az akkori Magyar határtól.

Kárpátalját 250 km hosszan szelte át a védelmi vonal. Ezek közül említhetjük például Fenyvesvölgyet, Havasközt, Alsó-Vereckét, Volócot, Ökörmezőt, Németmokrát, Kőrösmezőt, Tiszabogdányt, Visó-völgyet(*Botlik, 2005*).

Az erődítésekre azért volt szükség, mivel az új határok a Kárpátok hegygerinceire kerültek át. Az újonnan szerzett területeket pedig meg kellett védeni. A munkálatok megkezdése előtt szakemberek felmérték a területet, hogy meghatározzák az építkezés leghatékonyabb módját. A munkálatokat 10 éves intervallumra tervezték a völgyzárak ára egyenként 2,5-től 10 millió pengőig terjedt. Végül Hárosy Teofil vezérezredes tervei alapján építették meg. Az erődítményrendszer építése során két faktort kellett leginkább szemelőtt tartani. Az egyik a költséghatékonyság volt: legkevesebb erőfeszítéssel kellett a lehető leghatékonyabb védelmirendszert kialakítani ott, ahol az ellenséges betörés a legvalószínűbb. A második fő funkció az ország védelme volt, amihez a rendszernek fel kellett tudnia tartóztatni az ellenséget, amíg a hátszágban megtörténnek a szükséges csapatmozgások. Valamint meg kellett tudnia védeni az országot egy nagy erejű ellenséges támadás esetén is (<https://web.archive.org/web/20081018103844/http://www.zmne.hu/Forum/00apr/arpad.htm>).

Az első számú feladat az építkezés során a Kárpátok szorosainak lezárása volt, mindemellett ezek tűztámogatására is kell, hogy nyíljon lehetőség. A védelmirendszernek harckocsik és gyalogság ellen egyaránt hatékonyak kellett lennie. A Honvédelmi vezérkar 1938 végén egy erődítési részleget különített el, ahol nekiláttak az erődítményrendszer kiépítésének. Szükséglaktanyákat kellett létesíteni, majd biztosítani kellett a védelmet az egyes kárpáti szorosoknak, hágóknak(*Szabó, 2002*)

Az építkezés menete két síkon: elméletin és gyakorlatin folyt egyszerre. A védelmivonal bunkereit és egyéb harcászati eszközöket előbb megtervezték, majd legyártották őket különböző típusban, méretben, vastagságban továbbá különféle anyagokból, s az így kapott harcászati eszközöket ki is próbálták, hogy a lehető legmegfelelőbb eszközöket használjanak a védelmi vonal megépítéséhez(*Szabó, 2002*).

Első sorban a betonépítményeket kellett felépíteni, ezeknek először a lőrések

helyét határozták meg, majd e köré építették a bunkert. A bunkerek elrejtése érdekében mélyre a földbe építették őket és általában 1-2 km szélességben zárták le a völgyeket, szorosokat, hágókat. Az erődcsázadok 200-300 főt számláltak, akiket állandóan állomásoztattak 10-20 kiserődben (Szabó, 2002).

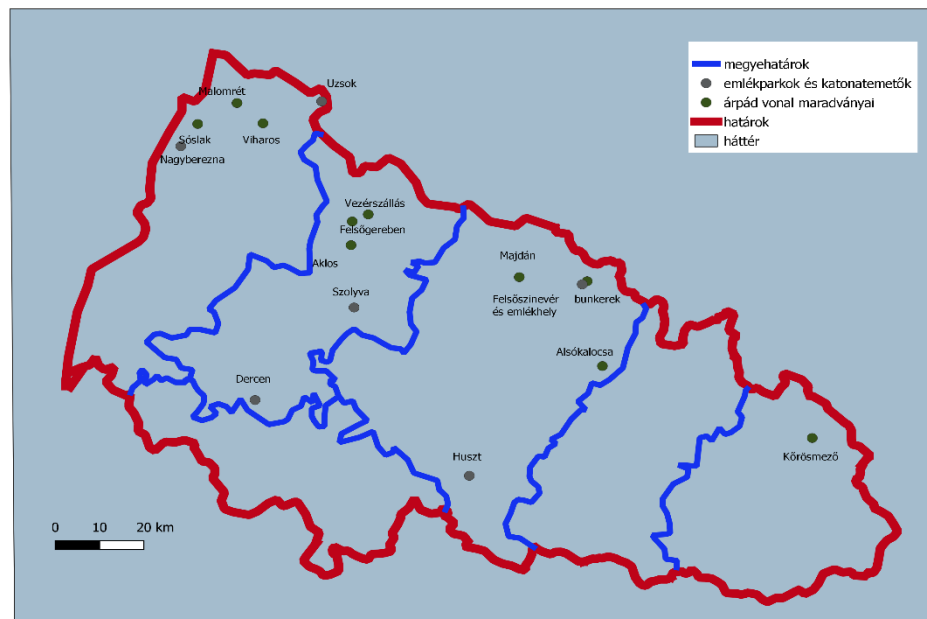
Harci alkalmazására 1944-ben került sor, mikor a negyedik ukrán front elérte a Kárpátok lábát. Az 1. magyar hadsereg továbbá a német 1. harckocsi és 13. gyalogos divízió (ez összesen 320 ezer katona és tiszt, 1500 tüzérségi löveg és aknavető továbbá 25 harckocsi) állt szemben a 2. és 4. ukrán front katonáival. Kőrösmező közelében tűzharc alakult ki, itt 10-20 négyzetkilométeren belül 50 tüzelőállás helyezkedett el harckocsiakadályokkal, szögesdróttal és jópár géppuskafésszel megerősítve. Az erődítményrendszer igazán szerencsés konstrukciónak bizonyult, így a szovjet csapatok csupán néhány kilométert tudtak megtenni a harcok első felében. Azonban Románia átállása után az erődítményrendszer értelmét és stratégiai fontosságát veszítette és végül szeptember 28-án szovjet kézre került, mikor a vörös hadsereg bekerítő hadművelettel hátba támadta a kőrösmezői állásokat. Fel is robbantottak néhányat a bunkerek közül propaganda céljából valamint a partizánok ellen (Szabó, 2002).

Az Árpád vonalhoz tartoznak a ma turisztikai szempontból legnépszerűbb objektumok vidékünkön. Ebből a szempontból szerencsésnek mondhatjuk magunkat, hiszen Erdélyben, a Kárpátok Romániához tartozó részén jóval kevesebb és méreteikben is szerényebb bunker maradt fenn (Szabó, 2002).

1.2 Az első és második világháború emlékei vidékünkön

A rövid történelmi áttekintésből megbizonyosodhattunk róla, hogy a 20. század fegyveres konfliktusai mély nyomot hagytak vidékünkön. Ezek között megemlíthetjük a betonbunkereket és védelmi állásokat, harckocsiakadályokat, melyek egy része a mai napig felkereshető és felismerhető állapotban vannak. Továbbá találhatunk még katonatemetőket vidékünkön, melyek többé-kevésbé rendezett állapotban vannak és amelyekhez a veteránok leszármazottai gyakran látogatnak el. Ezekon kívül főleg a sztálini terror és a munkatáborok áldozatainak emelt emlékműveket vagy egész emlékparkokat is fellelhetünk Kárpátalján, melyek

szintén a 2. világháború időszakához tartoznak. A továbbiakban ezeket fogjuk részletesen bemutatni.

1. ábra. Betonbunkerek és emlékhelyek Kárpátalján
(Saját szerkesztés)

Központi bunker, Felsőgereben

A legnagyobb népszerűségnek a 2. világháború épített emlékei közül a Felsőgereben településen található központi bunker örvend. Ez az Árpád vonal egyik legjobb állapotban fennmaradt történelmi emléke. 50 méter mély és egykor 1,5 km hosszúságú lehetett, ma 500 méter látogatható. 5 kijáratral rendelkezett, melyekből 4 tüzelőállás volt. A pozíciók nagy kaliberű lövegekkel és géppuskákkal voltak felszerelve a lövészállásokból pedig remek kilátás nyílt a fő útra. A fő bejáraton kívül egyik bejárata sem látogatható ma a turisták számára. A 3. számú tüzelőállásnál lévő bejáratot tartják a legkevésbé biztonságosnak. A 4-es számút pedig felrobbantották, ennek következtében beomlott és használhatatlanná vált.

A belső helyiségek futóárkokkal vannak összekötve, melyek magassága 2 méter. A különböző szinteken más feladatokat láttak el: voltak itt mérnöki, orvosi, kommunikációért és sok másért felelős részlegek. Továbbá fegyver és lőszerraktárak, barakkok, konyha és tisztálkodó egységek is helyet kaptak a bunkerben, mára a múzeum kiállítása sajnos nem képes teljesen átadni milyen is lehetett akkoriban itt szolgálatot teljesíteni. Ettől függetlenül jó betekintést nyújt a második világháborúba és az ilyen építmények egész monumentális valójába(<http://arpad-line.com/>,

<https://www.karpaty.info/ua/uk/zk/mk/v.hrabivnytsya/sights/bunker/>).

Az Árpád vonallal egy időben- 1939-1944 építették. A falak 1 méter vastagságú betonból készültek. Harci alkalmazása nem volt hosszú, mindössze két hét alatt el kellett hagyni a szovjet harapó fogó miatt amit délről indított az 1. és 4. ukrán front. Az NKVD ezzel a grandiózus bunkerrel sem bánt kesztyűs kézzel, bejáratai sokáig le voltak zárva. Majd vésztartalék raktárként, végül szemétlerakóként funkcionált. Egészen 2012-ig tartott ez a méltatlan állapot, amíg kezdő vállalkozók igényt nem nyújtottak be a bérlésére. Ők első sorban kitakarították, rendezetté tették és renoválták a bunkerrendszert. Ez Ukrajna legnagyobb 2. világháborús bunkere, tehát igen nagy számú látogatót vonz mind belföldieket, mind a magyar turistákat történelmi szerepe miatt.

Mára a központi bunker belsejében és közvetlen közelében egyaránt turistákat kiszolgáló infrastruktúra: borkóstoló, designjával a 2. világháborút idéző étterem és szálláshelyek épültek az egykori erődítmény köré. A kirándulások során az ide látogatók a világháborút kitűnően szemléltető segédanyagot, valamint múzeumi kiállítási tárgyakat is megtekinthetnek. Ezek között vannak sisakok, lövedékek, géppuskák, karabélyok és azok szuronyainak maradványai továbbá aknák, olaj lámpák, gránátok, egyszóval minden, amit valaha a bunkerben használtak és még relative jó állapotban maradt fenn. Mindez hozzájárul ahhoz, hogy ez a történelmi emlék legyen a leglátogatottabb katonai vonatkozású úticél nem csak vidékünkön, de egészKelet-Európában.

(<http://arpad-line.com/>,

<https://www.karpaty.info/ua/uk/zk/mk/v.hrabivnytsya/sights/bunker/>)

Alsókalocsa

Az alábbi település közelében található bunkerek egykor az Árpád vonal Észak-Nyugati részét képezték. Ezen a környéken 30 betonbunkert építettek fel, a védők könnyű tankelhárító ágyúkkal, aknavetőkkal, gránátokkal és géppuskákkal voltak felszerelve. S mivel harci cselekményben nem vett részt sikerült épségben megmaradnia.

Napjainkban az egykori védvonal ezen a részén múzeum üzemel. A múzeumban a restaurátorok ezernyi kiállítási tárgyat, háborús relikviát helyeztek el. Mindent autentikusan alakítottak ki, megtalálható itt parancsnoki bunker géppuskával, géppisztolyokkal és ismétlőpuskákkal. A kézfegyverek mellett található itt jónéhány rohamsisak, gránát, lövedék és töltény is. A múzeum részét

képezi még egy tábori konyha és egy kórház bunker. Utóbbi korhű orvosi felszerelésekkel, betegágygal és gyógyszerekkel van berendezve. A múzeumon kívül más elfoglaltság is akad Alsókalocsa közelében. Szerveznek például kirándulásokat a védvonal mára erdővel borított, elhagyatott részeihez is. Sőt akár egy ha nem is második világháborús, de katonai járművet egy BRDM2 (БРДМ2) harci felderítő járművet is igénybe vehetnek az ide látogatók. (<https://kolochava.info/museums/liniya-arpada/>)

Szinevér

A Szinevéri tó és felső Szinevér között is a második világháború emlékeire bukkanhatunk. Ezek az Árpád vonal Huszti irányú védelmét biztosították. Ezen a konkrét helyen több raktárt, fa- és beton tüzelőállást, harckocsiakadályt, aknát stb. telepítettek. Köréjük lövészárkokat, géppuskafészeket és szögesdrót akadályokat is kialakítottak. Mára itt elég jó állapotban megmaradt vasbeton bunkereket találunk. Szerveznek kirándulásokat is ezekhez a bunkerekhez, melyek a Tereblya és Rika folyók mentén és az erdőben találhatóak meg. Ezek egy részét megrongálták a háború után azonban vannak egészen ép állapotban lévők is, annak ellenére, hogy ki vannak téve a természet erőinek és senki nem gondozza őket. Mivel a bunkerek a nemzeti park területén találhatóak elég jó infrastruktúrát találhatunk körülötte és van lehetőség a történelmi emlékek mellett a környék természeti értékeit is megcsodálni. Egy katonai múlttal rendelkező bunker motel található a nemzeti park által készített turista ösvény mentén. Itt eredetileg a magyar honvédséget kiszolgáló pékség kapott helyet. Mára ezt a 2 emeletes, egyedi architektúrával rendelkező fából készült épület fogadja az ide érkezőturistákat. (https://www.npp-synevyr.net.ua/footpath_arpada.html)

GrünHof

Vidékünk történelmi jelentőségét a szállásadók is kihasználják. Például a Volóci járásban lévő Zúgó településen egy 40-es éveket idéző vendégház található. Ezt a tulajdonosa egyenesen egy bunkerre építette, ami nem ritka a helyi lakosok körében. Egykor pont ezen a helyen húzódott a magyar lengyel határvonal. Az itteni erődítmények célja az volt, hogy ellenséges betörés esetén felrobbantsák a Munkácsra vezető hidat, ezzel megnehezítve vagy ellehetetlenítve az ellenséges előre

nyomulást. A szálláshely 10 szobából áll, melyek mindegyike egy-egy európai második világháborús védelmi rendszer stílusában vannak kialakítva. A falakon pedig Kárpátalja történetébe nyerhetünk betekintést a Csehszlovákia és Magyarország kötelékében. Az intézményben étterem is működik nemzetközi konyhával. Továbbá szauna is a vendégek rendelkezésére áll. (<http://www.hof.net.ua/grun-hof/>)

Az intézmény vendégköre a military- és aktív turizmus kedvelőiből tevődik össze. Itt a történelmi jelentőségű építmények és a kiállított múzeumi tárgyakon kívül más elfoglaltságot is találhatnak a turisták. Innen hegyi túrákat szerveznek ezeken belül lovas- és kerékpáros utakat is. De van lehetőség a közelben vadvízi kajakozásra, horgászásra vagy paintball-ra is.

Ezek voltak a turisták számára kialakított, boltokkal és további infrastruktúrával körülvett, leggyakrabban látogatott részei az egykori Árpád-vonalnak. A továbbiakban a kevésbé ismert, főleg a célirányosan hadtörténelmi értékek miatt ide látogató utazók által látogatott, vagy egyáltalán nem látogatott azonban arra érdemes objektumokat fogom jellemezni. (<http://www.hof.net.ua/grun-hof/>)

Vezérszállás

Az első ilyen kevésbé népszerű objektum Felsőgerebentől alig 5 kilométerre északra található, Vezérszálláson. Ez nem is meglepő, hiszen a központi bunker egyik kijárata is a közelben helyezkedik el, az itt található lőállások pedig ennek a folytatását képezték. Ide leggyakrabban a bunkerek miatt érkeznek a turisták.

Néhány kivétellel az összes itt elhelyezkedő betonbunker és tüzelőállás épségben megmaradt. A falu elején az úttól kevesebb mint 100 méterre pillantható meg az első bunker és még több található a környező erdőben.

Ezekon kívül egy a felszabadító vörös hadseregnek állított emlékművet is szemügyre vehetünk itt, ez egy katonát ábrázol PPS-41 géppisztollyal a kezében. Az itt található bunkerek teteje beomlott, valószínűleg a szovjet katonák robbantották fel őket. A falu határában egy újabb beton lőállás található még felismerhető, de erősen megrongált állapotban. A környéken van még egy egykori parancsnoki bunker is sajnos szintén megrongálva. Viszont, ha tovább haladunk az erdőben néhány jó állapotban fenn maradt géppuskafészekre, tüzelőállások és lövészárkok maradványaira

lehetünk

figyelmesek.

(<https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-podpolozye/>)

Aklos

A Volóci járásban található Aklos településtől 5,3 km-re északra helyezkedik el az Aklosi-hágó, amely egy remekül védhető pozíciót jelentett az Árpád vonal számára. Ezek a tüzelőállások a Lemberg-Bécs autótutat zárták le támadás esetén, amely akkoriban stratégiai fontossággal bírt.

Ma a hágó közelében néhány beton építményt találhatunk, ami ennek a védelmi vonalnak a részét képezte. Itt rábukkanhatunk egy beton fedezékre, amely raktárként vagy lőszerraktárként szolgálhatott akkoriban. A boltíves beton építménybe belépve egy fém ajtóra és megerősített plafonra és falakra lehetünk figyelmesek, ez lehetett a fő része az objektumnak, balra egy másik, kisebb helyiség található, ami vízvezetési feladatokat láthatott el. Itt egy szellőzőnyílásra is figyelmesek lehetünk, amelyet vasbetonbaöntöttek(<https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-uklin/>, <https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-grabivnica-1/>).

1,5 km-re a településtől Felsőgereben irányában egy kitűnő állapotban fennmaradt, mégis elhagyatott bunkert találhatunk, az építmény már csak méreteivel is kiemelkedik a legtöbb hasonló létesítménytől vidékünkön. A hatalmas betonfalon egy ajtó található, melyet már a békeidőben helyeztek rá, ezen keresztül lehet bejutni az objektumba. Belépve az első, ami szembe ötlik a beton rongálódása miatt belőle kiálló megerősítésül szolgáló acél rudak. Továbbá a szellőző rendszer csöve, ami a falból áll kifelé. Néhány helyiség bejáratait befalazták vagy felrobbantották a háború után. Az épségben maradt helyiségek állapota sem mondható túl fényesnek. Mindenhol építkezési szemét és törött üvegek vannak. A helyiségek között a Felsőgerebeni látogatható bunkeréhez hasonló 2 méter magas, szűk folyosók találhatóak és nem ez az egyetlen hasonlóság. Itt is találhatunk például egy vízforrást megegyezőt az ott lévővel. (<https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-uklin/>, <https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-grabivnica-1/>)

Malomrét

Az itteni bunkereket az ezelőttiekkel összevetve éles kontrasztot vehetünk észre, hiszen ez egy elég eldugott része az egykori Árpád-vonalnak, itt senki sem hasznosította őket semmilyen célra természetesen a szemétlerakáson kívül. Maga a település a Nagybereznai járásban helyezkedik el. Általában az idegenvezetők

kihasználják az alkalmat, ha a közelében járnak ugyanakkor úticélnak nem lehet nevezni. Az ungi nemzetiparkból is szerveznek a környéken utakat, melyekbe bele fűzik ezeket a történelmi emlékeket is. (<https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-zhornava>)

Itt is jópár erődítés lett felállítva, egyet már az útról is észre lehet venni, ez egy felrobbantott egykori beton tüzelőállás. Egykor felrobbantotta az NKVD ennek ellenére igazán jó állapotban maradt fenn napjainkig. Azegytlendolog, ami rontja a látképet az a hatalmas szemétdomb, amit a helyi lakosok halmoztak fel a belsejében.

A bunkertől nem messze harckocsiakadályokra lehetünk figyelmesek. Felfelé emelkedve a hegyen még jópár felrobbantott beton bunkert, lövényt pillanthatunk meg. Ezek már igen siralmas állapotban vannak, mohával benőve, felrobbantva ennek ellenére a hadtörténetet kedvelőknek igazán egyedi élményt biztosíthatnak és mindenképp érdemes őket meglátogatni ha az ember a közelben jár. (<https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-zhornava>)

Majdán

Ez a falu a Huszti járásban, Huszttól 135 km-re kerül el. Egy forgalmas autópályát, az R21-es halad rajta keresztül. Az úttól 150 méterre folyik a Latorca folyó, melynek medrében szokatlan tárgyakra lehetünk figyelmesek. Ezek beton gúlák, melyeket a harckocsik ellen helyeztek el itt. Ez természetesen nem minden, mivel 3 méterre az autópályától egy beton valószínűleg tüzéségi lövényt találhatunk. Az igen masszív 1 méter körüli betonból épült szerkezet homlokzatán egy írást is felfedezhetünk ez a szózatból egy ikonikus idézet „az nem lehet, hogy annyi szív hiába ontá vért”, ettől függetlenül jelentősen ront a hangulaton a 21. századi festék spray-el felfestett grafity. Azittlévő összes bunkert megrongálták a világháború után (<https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-maydan/>).

Sóslak

Ez a falu a Nagybereznai járásban található. Bizonyos turisztikai népszerűséggel esetleg 1703-ban épült fa temploma büszkélkedhet, emellett három ásványvíz forrás is található területén. Azonban egy különösen érdekes történelmi vonzerővel is rendelkezik a település, mivel egy egész sor második világháborús emlék is található a falu határában.

Az Ungvár felőli megközelítésnél az első, amit észre vehetünk a beton harcokcsiakadályok a folyómederben, melyek nagyon jellemzőek voltak az Árpád vonalra ezek egyik oldala éles, másik tompa kialakítású, akkoriban ez volt a bevett konstrukciójuk. A víz hatása megrongálta némelyiküket azonban még felismerhetőek. Nyugati irányban először is egy felrobbantott géppuskafészek maradványalátható(<https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-sol-1>).

Vele szemben egy robbanástól beomlott beton építmény található. A vasútvonal alatti területen még több vasbetonból készült egykor védelmi funkciót ellátó konstrukciót pillanthatunk meg. Néhányuk a szovjet időkben csillaggal lett lefestve, valószínűleg ezeket felrobbantani már nem tudták, túl mélyen voltak a földben. A vasút túl oldalán újabb betongúlák, és berobbantott bunkerek fogadnak minket, melyek belsejében rozsdás vas elemekről só sztalaktitok lógnak lefelé mely különleges látványt nyújt az ide látogatóknak. Az Ung folyóban pedig még fém harcokcsiakadályokat is megpillanthatunk a környéken. Csillagfalva felé közeledve pedig egy néhány épségben fennmaradt beton fedezéket is találhatunk. Egyikük az oda vezető útszakasz mentén található nem messze egy ásványvízforrástól. (<https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-sol-2>)

Viharos

A Nagybereznai járásban helyezkedik el ez a falucska, amely főleg a sípályáiról lett híres. Ebből kifolyólag szálláshelyek is akadnak a település területén. Azonban nem csak télen vannak itt program lehetőségek, legalábbis a történelmet kedvelők számára biztosan nem. Az itt elhelyezkedő egykor katonai célt szolgáló létesítmények bizonyos népszerűségnek is örvendhetnek, legalábbis az itt elterülő hotelek némelyike indít ezekhez kirándulásokat.

Az úttól nem messze bal oldalra található itt egy házikó, ami szó szerint egy bunker tetejére épült. Pontosabban a bunker bejáratára. Ez egyfajta álcaként szolgált az alatta elterülő egészségügyi bunkert elrejtendő. Ezen kívül a hegyen még három betonba ágyazott szobára bukkanhatunk. Ennek a konkrét bunkernek a szellőzőnyílásai pedig Malomrét közelében, a szomszédos hegy oldalában található.

A bejárat egy acél ajtóval van lezárva, az ablakok dekoratív üveggel díszítettek. A bunker belsejében a tulajdonosa engedélyével lehet szétnézni vagy a

réseken átdugva a kameránkat. A belsejében masszív acél ajtóval elkülönített helyiségeket, azokban szemetet és a víztől korhadó szovjet berendezést pillanthatunk meg. Valójában a ház építésére az állam nem adott engedélyt, ennek ellenére több ház is épült a faluban ilyen bunkerre vagy tüzelőállásra, melyeket a helyiek szerint jobb elkerülni a jogi és egyéb problémák elkerülése érdekében persze kívülről senki nem tilthatja meg a nézelődést.

Az erdőben ezeknek az építményeknek a kijáratára is figyelmesek lehetünk, ha elég szemfülesek vagyunk, mivel elég elhagyatott állapotban vannak a liánok és mohák benőtték őket. Ezek belsejét szintén felrobbantották, csak vasbetonból kiálló fém elemeket találhatunk itt, melyek a robbanás következtében kerültek ki a betonból. Az erdőben barangolva egykori lövészárkokat is találhatunk, a föld pedig minden bizonnyal az itteni katonák felszerelésének maradványait őrzi. (<https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-vishka>)

Kőrösmező

Az egyetlen része a bunkerrendszernek, ahol harci cselekmények folytak itt található, innen lehet talán a legjobb betekintést kapni a második világháborúba környékünkön. 1939 és 1944 között épülhetett a védvonal ezen része. 1944 szeptemberében a 4. ukrán front elérte a Kárpátok előhegyeit. Nem sokra rá, októberben eléri ezt a megerősített körzetet a Szvidoveci bekerítő hadművelet keretében, október 28-án a védők elhagyták az erődítményt mivel stratégiai fontosságát veszítette. Később be is robbantottak néhányat, hogy az UPA partizánok ne tudják fedezékül használni őket.

A Kőrösmezei irányban 19 védelmi pozíció helyezkedett el egy vonalban egyesítve. Ezek közül mindegyik 2-3 tüzelőállásból állt, betonból és fából készült építményekkel és nyitott lövészárkokrendszerrel. A védvonal körkörösén védhető volt, valamint folyamatosan tartotta a kapcsolatot az Árpád- vonal többi részegységével. Több pozícióhoz tartoztak tüzérségi lövegek és parancsnokközpontok. Végül a szovjet hadsereg bevette az erődítmény ezt a részén is délről megkerülve azt.

Mivel ezen a területen volt az egyik legerősebb védelem, napjainkig megtalálhatjuk ezek maradványait. Található itt több tüzelőállás, lövészárkok, kőből készült akadály. Ezek mellett több harckocsiakadály és betonból készült búvóhely is. Szinte mindegyikük kapott bizonyos mértékű sérülést ha a csatában nem is az utána

következő partizán ellenes intézkedések miatt biztosan (*Grecko, 1977*).

1.3 Emlékhelyek és katonatemetők

Huszi katonatemető

Kárpátalja legnagyobb magyar katonatemetője a huszi első és második világháborús katonatemető. Itt több mint 450 katona nyugszik.

Ez a huszi várhegy oldalában terül el. 1944-ben a város komoly harcok színtere volt a magyar-német, valamint szovjet erők között. Ha hihetünk a helyieknek, akkoriban a Huszi református templomban tábori kórházat rendeztek be. Innen vitték a halottakat a várhegy oldalába, ahol örök nyugalomra helyezték őket (*Dupka, 2017*).

A temető nemrég felújításon esett át. A Vigyázók Had- és Kultúrtörténeti Egyesület 2016-ban kezdte meg a temető rendbehozatalát. Először az elburjázott növényzetet irtották ki, majd kiszedték az összes keresztet, melyeken a fém névtáblák már úgy elrozsdásodtak, hogy olvashatatlanok lettek felirataik, ezeket felújítva helyezték vissza a temető első világháborús parcelláiba. A felújítás jelenleg is tart. Most a temető oldalfalának megerősítését végzik (<http://www.vigyazok.hu/?page=hirek>).

Uzsoki első világháborús katonatemető

Itt 363 katona van eltemetve. 54 katonai temetkezésből áll (49 egyéni és 5 nagy tömegsír). 43 katona neve ismert, ebből 35 osztrák-magyar és 8 orosz. 99 eltemetett katona ismeretlen, köztük két magyar, két lengyel és három román. A bejárat a temetőbe a központi lépcsőn keresztül vezet. Fölöttük egy kör az eredeti 33 egyéni sírral és egy központi emlékművel, amelyet később állítottak fel. A temető sarkában, Szanok irányába, külön sírok nélküli kör van, amelyre eredetileg emlékművet - osztrák-magyar katona szobrát - kellett volna felállítani. Ez a temető a legjobb állapotban fennmaradt az Ung-völgyben. Fekvése és jelentősége miatt részletesebb kutatást, rekonstrukciót érdemel továbbá ebből adódóan az Uzsoki hágót meglátogató turisták számára is látványosságot jelent (*Dupka, 2017*).

Nagybereznai katonatemető

A falusi temető dél-nyugati részén találjuk ezt a katonatemetőt és az itt elhelyezett emlékművet. Úgy tartják, hogy az itt eltemetett ismeretlen katonák többsége osztrák-magyar katona volt. A katonai temető valószínűleg 1916-1917 között alakult. Az Első Csehszlovák Köztársaság idején a temetőt a Nagybereznai csendőrség egyik kirendeltsége felügyelte.

A temető eredetileg negyedkör alakú volt. A temető közepén két híres katona sírja helyezkedett el. Huszonnégy sír külső ívet alkotott, hét pedig a temető sugarának oldalai mentén helyezkedett el. Először fakereszteket helyeztek el a sírokon. A temetőt fakerítés vette körül. Ebben az állapotban volt az első Csehszlovák Köztársaság és a második világháború idején. Aztán állítólag egy fakereszt helyén emlékművet állítottak (<https://zakarpattya.net.ua/Zmi/80381-Viiskovi-pokhovannia-Velykobereznianskohu-raionu-Zakarpattia>).

Felsőszinevéri emlékhely

Ezt az emlékművet az első világháború idején, 1915 januárjától májusáig elesett osztrák-magyar katonák emlékére állították a közelmúltban. Ezen a helyen 4 tömegsírban valamint 14 további sírban 24 katona volt eltemetve, akik a településen kialakított tábori kórházban haltak meg a kárpáti téli csata alatt. Az itt nyugvó katonák az osztrák-magyar hadsereg 19. gyalogos dandárjának kötelékébe tartoztak. Nemzetiségük szerint főleg csehek és németek valamint 6 bosnyák. Az emlékmű mellett található az az épület, amely az első világháború idején kórházként funkcionált. Később a második világháborúban pedig már kaszárnyaként látta el feladatait. Az emlékművet a "Memento Bellum" hadtörténeti kutató központ helyezte el a településen 2018 őszén (*Фамыла, 2018*).

2.Kutatási módszerek

A munka fő célja az volt, hogy oktatási intézményünk, a 2. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola diákjai körében felmérjük, mennyire ismertek köreikben azok a látnivalók, melyeket a világháború emlékére hoztak létre továbbá a vidékünkön nyomot hagyó konfliktusok legfontosabb emlékei. Ennek érdekében kérdőíves kutatást végeztünk.

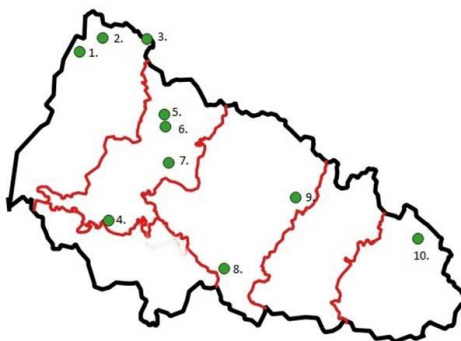
A kérdőív 23 kérdést tartalmaz. Ezek egy része az utazási szokásaikra irányulnak. Nagyobb részük azonban maguknak a világháborús objektumoknak az ismertségét és nem utolsó sorban látogatottságát hivatott felmérni.

A megkérdezettek oktatási intézményünk különböző szakjai és évfolyamjai közül kerültek ki a BsC nappali és levelező tagozat első éveseitől egészen az MsC szinten első és másodéves hallgatókig.

Az első néhány kérdés a kárpátaljai utazási szokások felmérésére irányult. Ezek közül az első a megkérdezettek nemi összetételét hivatott felmérni. A második kérdés az utolsó Kárpátaljai turisztikai célú utazásuk idejét rögzíti. A következő pont az utazások időtartamára vonatkozik, a válaszokat a kevesebb mint egy napostól a több hetesig lehet megadni. A negyedik kérdés az évszakokra vonatkozik, melyekben utaznak legszívesebben a diákok. A következő kérdés szintén nem igazán specifikus és az utazás céljának rögzítésére irányul. A válaszok között megtalálhatunk építészeti emlékek látogatásától a gyógyfürdők felkeresésén át a kutatómunkáig sok mindent továbbá saját választ is adhat, aki nem találja meg ezek között saját utazási célzatát. Egy másik kérdés azt feszegeti, mennyire voltak elégedettek a diákok legutóbbi Kárpátaljai utazásukkal. Az utolsó két utazási szokásokra vonatkozó kérdés az igénybe vett közlekedési eszközökre és az útitársakra továbbá az út során történő étkezés helyére irányult.

Ezek után már a katonai vonatkozású látnivalók ismertségének felmérésére irányuló kérdések következtek. Ezek közül az első Kárpátalja 11 ismertebb világháborús vonatkozású objektumát kellett a diákoknak rangsorolniuk egy 1-től 4-ig terjedő skálán aszerint, mennyire hallottak már róluk, valamint hallottak-e egyáltalán. Maga a kérdés táblázatként lett kialakítva, ahol egyszerűen ki lehet választani melyik objektumot mennyire ismerik a kutatásban résztvevők.

Az ez után következő kérdések teszt formában lettek kialakítva. Összesen 7 ilyen kérdést tettünk bele a kérdőívbe, amik arra hivatottak, hogy megmutassák mennyire ismerik valójában a diákok szülőföldünk katonai vonatkozású objektumait. Mindegyik kérdéshez 4 választási lehetőség párosult. Ezek közül az első keretében azt szerettük volna megtudni a kitöltőktől, mikor is értek el Kárpátaljára a második világháború harci eseményei. A második kérdés az első világháborúban életüket vesztett katonák tiszteletére létesült leghíresebb Kárpátaljai katonatemető hollétét firtatja. A harmadik kérdés keretében Kárpátalján az egyetlen harcban is részt vett bunkerek területi elhelyezkedését kellett eltalálni. A kérdőív következő kérdésében arra voltunk kíváncsiak, melyik objektumnak van köze a Kárpátaljáról sztálini munkatáborokba elhurcolt férfiakhoz. Az ötödik kérdésben arra kerestük a választ, melyik járásban található a Felsőgerebeni központi bunker. Hatodik kérdésként pedig az Árpád-vonal betonbunkereiben berendezett múzeum területi elhelyezkedésére vonatkozott. Az utolsó tesztkérdés a 25 méteres kereszt emlékművel ellátott emlékpark elhelyezkedésére vonatkozik, ez az egyik legegyszerűbb és legközismertebb az összes hasonló objektum között.

2. ábra (a kérdőívben feltüntetendő objektumok térképe)

A feltüntetett pontok a következő látnivalókhöz tartoznak: Sóslaki beton erődítések (1), Malomréti bunker maradványok (2), Uzsoki Emlékpark(3), Derceni Emlékpark (4), Felsőgerebeni központi bunker (5), A központi bunker kijárata Aklos közelében (6), Szolyvai Emlékpark (7), Huszti katonatemető (8), Alsókalocsai bunker múzeum(9), Kőrösmező környékén lévő bunkerek (10).

3.Eredmények

A kérdőívet Google szoftverrel készítettük, ilyen formátumban küldtük szét az oktatási intézményünk diákjainak a belső, intézményhez tartozó email címekre. A kutatás 45 diák véleményét foglalta magába. Többségük nő volt, pontosan 53,5%.

Kárpátaljai utazásukat tekintve nagy részük (48,8%) az elmúlt félévben vett részt kárpátaljai turisztikai célú utazásban. 34,9%-a a megkérdezetteknek az utóbbi félévben utazott turisztikai céllal megyénkben. 9,3%-nak nincs lehetősége utazni mostanában. 4,7% vett részt egy hónapon belül ilyen utazáson, 2,3%-uk pedig nem rég utazott, másfél hónapon belül.

A kérdőívet kitöltő diákok 48,8%-a átlagosan kevesebb mint 1 napot tölt turisztikai utazással. 30,2%-uk 1-2 éjszakát szentel a turisztikai célokra a megyén belül. 14%-uk 3-5 napig tartózkodik az utazás helyszínén. 7% pedig átlagban 3 éjszakát tölt turisztikai tevékenységgel (5. ábra).

Kiderült, hogy az általunk megkérdezett diákok leggyakrabban nyáron járnak utazni (a válaszadók 60,5%-a), 34,9% a tavaszi utazásokat preferálja, 23% évszaktól függetlenül utazik, 18,6% ősszel és csupán 7% szokott télen utazni járnai (6. ábra).

Az utazási célok tekintetében az eredmények a következők lettek: a többség (39,5%) természeti látnivalókért utazik a leggyakrabban. Szintén egy jókora része (37,2%) a megkérdezetteknek túrázás céljából utazik a megyén belül. 16,3%-uk főleg az építészeti látnivalókért kel útra, egy ember válaszolta azt, hogy kutatómunkáért, szintén egy, hogy gyógyfürdőzésért és még egy, hogy síelésért jár utazni a megyén belül.

Az ezt követő kérdés keretében arra kerestük a választ, hogy milyen közlekedési eszközzel és kinek a társaságában utaznak a megyén belül oktatási intézményünk hallgatói. Gyalogosan főleg barátok társaságában szoktak kimozdulni a hallgatók(13-an), heten a családtagjaikkal szoktak gyalogtúrákat megtenni. 6-an a párjukkal szoktak beiktatni gyalogtúrákat, öten pedig egyedül szeretnek gyalogosan útra kelni. Busszal és baráti társaságban 23 válaszadó szokott utazni Kárpátalja területén. 10-10 válaszadó szokott buszt igénybe venni a kollégákkal, illetve a családdal töltött utazás során. 5-en pedig a párjukkal szoktak buszon utazni Kárpátaljai kirándulásuk során. Gépkocsit igénybe véve a legtöbben a családjukkal utaznak (21 fő). 7-en barátok társaságában szoktak utazni gépkocsival, négyen a párjukkal, ketten pedig kollégáikkal szoktak autóval útra kelni a megye területén.

Kerékpártúrára a többség (11 fő) a barátaival szokott elindulni, 8-an egyedül utaznak bicikli segítségével, 4-en a családdal szoktak kerékpározni, 3-an pedig a párjukkal szoktak kerékpározni.

Kárpátaljai utazásuk során a válaszadók 37,2%-a étteremben étkezett. 34,9% a szálláshelyen, 14% büfében, 11,7% pedig ismerősöknél vagy rokonoknál étkezett.

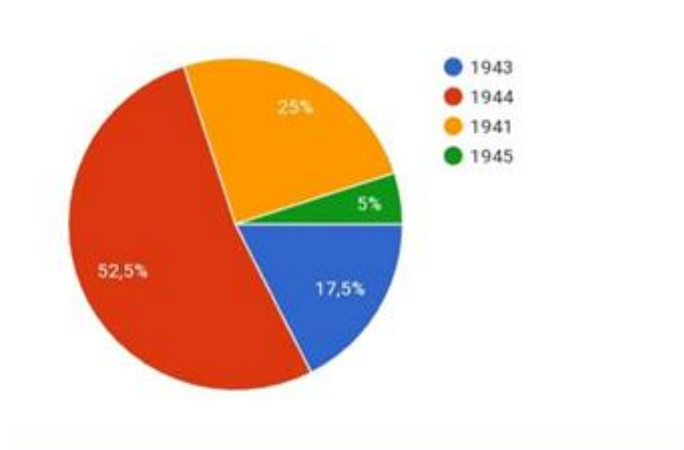
Ami az elégedettséget illeti az alábbi utazással kapcsolatban 44,2% tehát a többség nincsen teljes mértékben megelégedve vele, azonban mégis elég magasán, az 5-ből 4-re értékelték azt. A megkérdezett diákok 34,9%-a 5-re értékelte kárpátaljai utazását, tehát a legmagasabb pontszámra. 18,6% nem igazán volt megelégedve legutóbbi utazásával megyénkben és 3-ra értékelte azt. Egy ember volt, aki csupán 2 pontot adott utazásának.

Ettől a kérdéstől kezdődnek a Kárpátalja hadtörténetét érintő kérdések. Az első ilyen kérdés keretében arra szeretnénk volna választ kapni, mennyire ismerik a diákok a későbbiekben érintett világháborús objektumokat. Négy választási lehetőséget adtunk az objektumokhoz. Az 1. annyit tesz, nem hallottam még erről, a 2-es azt jelenti, hallottam róla, de még nem jártam ott, a 3. lehetőséget azok választották, akik egyszer már jártak az adott látványosságnál, az utolsó opció, a 4-es pedig azt jelenti, hogy a személy már többször is járt az említett helyszínen.

Elsőként a Derceni Katonatemetőt kellett értékelni a hallgatóknak. A kimagasló többség (19 ember) nem hallott még erről az emlékparkról. 14-en hallottak már róla, azonban még egyszer sem látogatták meg, négyen jártak már ott, ugyanennyien pedig már többször is meglátogatták. A második objektum, melyet értékelni kellett a kérdőív kitöltése során az Uzsoki Emlékmű és katonatemető volt. Erről egyenlően 16-16 ember nemhallott, illetve hallott, de nem járt még ott. 10-en pedig egyszer már jártak is az alábbi objektumnál. A Huszti Katonatemetőt, mely a harmadik értékelendő emlékhely volt, mint kiderült nem igazán ismerik, húsz hallgató még soha nem hallott róla, 14-en hallottak róla, viszont nem jártak még ott, négyen egyszer, hárman többször is jártak már ott. Az első olyan objektumok, melyeket a legtöbben ismernek a Körösmező környéki bunkerek voltak. 13-an már jártak is ott egyszer, 12-en hallottak már róluk viszont nem jártak még ott, 11 hallgató még nem hallott ezekről az objektumokról, heten viszont már többször is meglátogatták őket. Alsókalocsa betonbunkerei voltak a következők, melyeket rangsorolni kellett. Ezen a településen a bunkerekben múzeumot is kialakítottak, azonban ez sajnos nem örvend akkora népszerűségnek, mint a központi bunker. A

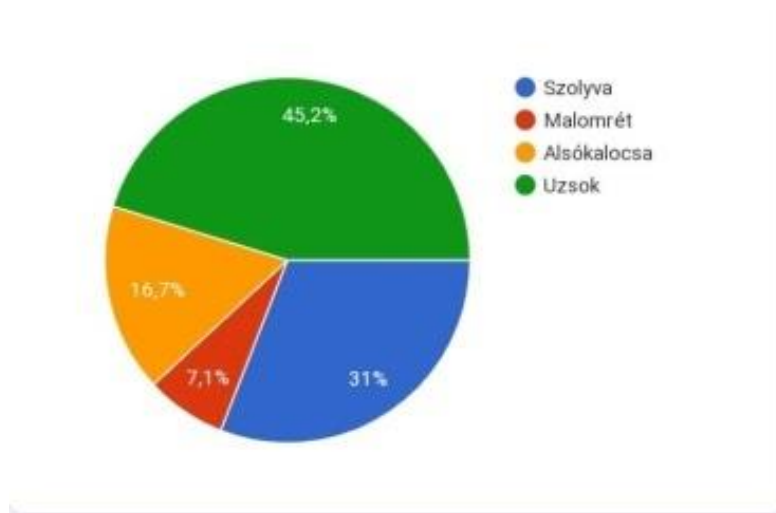
többség (15-en) nem hallott még az itteni látványosságokról. Viszont tíz diák már volt, hogy meglátogatta, kilenc hallgató pedig már többször is járt ezen a helyszínen. Nyolcan pedig már hallottak róla. Az ezt követő kérdés keretében az Árpád-vonal központi bunkerének Aklos település közelében elhelyezkedő kijáratának az ismertségét szerettük volna felmérni. A kimagasló többség (30 hallgató) még csak nem is hallott erről az objektumról, 13-an viszont hallottak már róla. A malomréti bunkerekkel is ehhez hasonló volt a helyzet. 31 diák nem is hallott róla, 15 pedig hallott már róla viszont még soha nem járt ott. Különösebb ismertséggel a Sóslak település környékén lévő bunkerek sem rendelkeznek. 26-an nem hallottak róla, 15 hallgató hallott már róla, de még nem látogatta meg. Természetesen a Szolyvai Emlékpark az előző objektumoknál jóval híresebb a hallgatók körében. 21 diák már többször is meglátogatta az emlékparkot, 12-en jártak már ott egyszer, 6-an hallottak már róla, viszont még nem jártak ott, ketten pedig még csak nem is hallottak róla. Ezek után a Viharos térségében fekvő beton bunkereket kellett rangsorolni. 24 ember nem hallott róluk, 14-en hallottak már róla, hárman pedig már jártak ott. Az utolsó olyan objektum, amelyik ebben a kérdésben szerepelt Kárpátalja legkeresettebb második világháborús látványossága, a Felsőgerebeni Központi Bunker. 14-en a hallgatók közül csak hallottak róla, de még nem jártak ott. 10-10 diák volt már egyszer, illetve többször is az adott objektumnál, így a megkérdezettek többsége már járt ott. Csupán 7 válaszadó nem hallott még a Felsőgerebeni bunkerekről.

Az ezt követő kérdésekben ki kellett választani a helyes választ a 4 lehetséges felelet közül. Az első kérdés az volt, mikor is kezdtek a harcok a második világháború alatt megyénk területén. Itt a helyes válasz 1944-volt, a kérdőívet kitöltők többsége ezt el is találta, 52,5% (3. ábra).

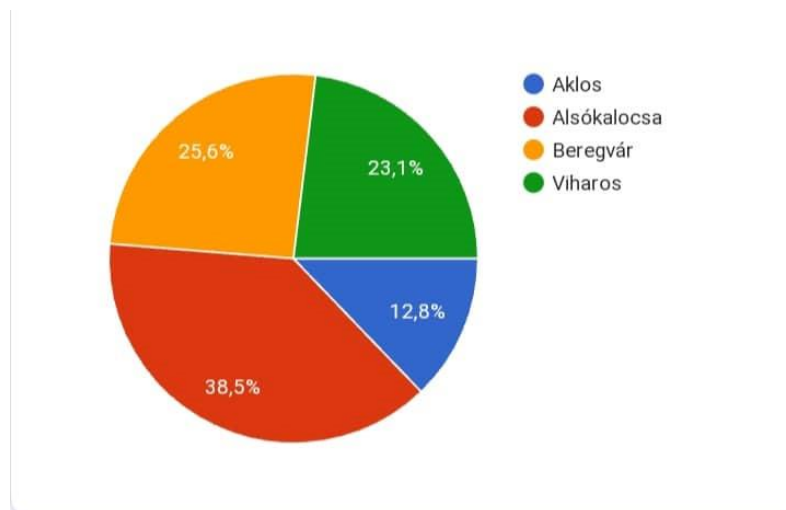
3. ábra (az I. feladat első tesztkérdésének eredményei)

A második kérdés az volt, melyik település területén létesítettek 1. világháborús katona temetőt a felsorolt települések közül (4. ábra).

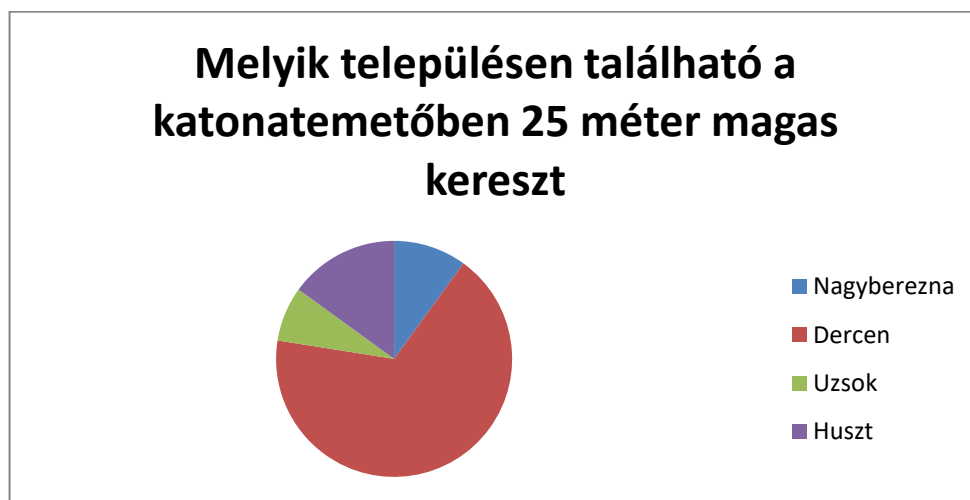
4. ábra (az I. feladat második tesztkérdésének eredményei)

Ahogy láthatjuk a fenti diagramon a legnagyobb része a megkérdezetteknek, mégpedig 45,2% helyesen válaszolt a kérdésre. A harmadik tesztkérdés arra vonatkozott melyik településen láthatunk Kárpátalján egyedüli harcban megsérült bunkereket. Ez a kérdés már kissé komplikáltabb volt, mint az előzők. Azonban a válaszadók 48,7%-a helyesen válaszolt rá. Következő kérdésem ismét elég egyszerű volt, mégpedig az, hogy melyik Kárpátalján létrehozott látványosságnak van köze a Kárpátaljáról sztálini munkatáborokba elhurcolt német és magyar férfiakkhoz. Így az elsöprő többség a helyes választ adta meg, mégpedig Szolyvát. Csupán 7,9% választotta Husztot, valamint 2-2 ember tippelt Uzsokot és Vezérszállást. Az ötödik tesztkérdés eredményei a következők lettek: 55% a helyes választ adták meg. Azonban 27,5% a Rahói járásra tippelt, 15% pedig a Husztira. Az utolsó előtti tesztkérdésben azt kérdeztük a válaszadóktól: Melyik település közelében található második világháborús múzeum, melyet korabeli bunkerekben rendeztek be? Ez a kérdés már jóval nehezebbnek bizonyult, így a válaszok nagyon megosztottak voltak. Azonban még így is a helyes válasz, mégpedig Alsókalocsa kapta 38,5%-al a legtöbb szavazatot (5. ábra).

5. ábra (az I. feladat 6. tesztkérdésének eredményei)

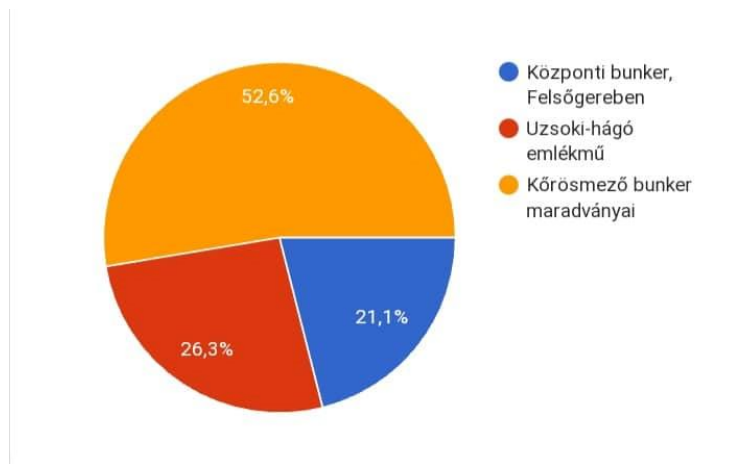
Végül pedig a hetedik kérdésre az alábbi válaszokat kaptuk: 67,5% eltalálta a helyes választ, a Derceni katonatemetőt. 15% Husztra tette voksát, 10% pedig úgy gondolta, Nagybereznára illik a leírás.

6. ábra (az I. feladat 7. tesztkérdésének eredményei)

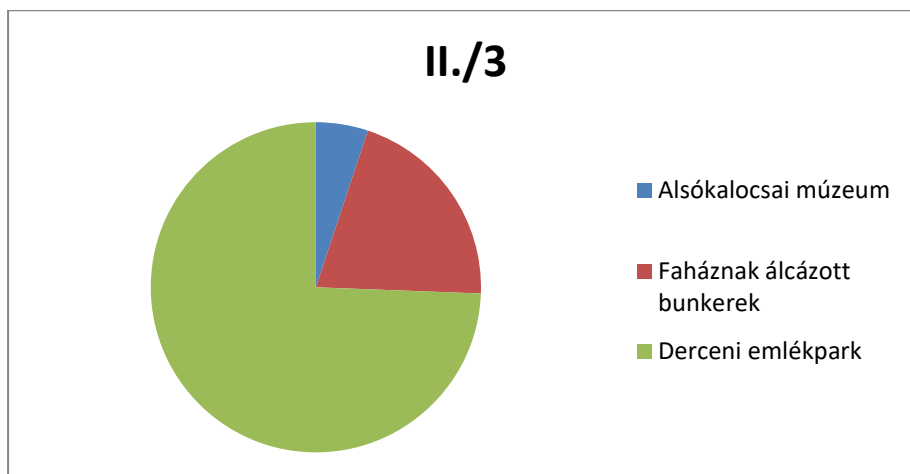
A tesztkérdések után a II. típusú kérdések következtek. Ezek keretében három leírásból kellett eltalálni melyik objektumra illenek. Az első három állítás az Árpád vonal Felsőgerebenen lévő központi bunkerjére utalt. Ezt az elsőt a többség el is találta: 94,9%-a a megkérdezetteknek ezt válaszolták. 5,1% választotta az Aklos környékén lévő bunkermúzeumot. A második kérdésben a következő leírásra kellett megtalálni a hozzá illő objektumot: 1. Több tucat betonbunkert találhatunk itt 2. A bunkerek egy kis vasúti híd mögött fekvő dombon találhatók meg 3. Az itt található

objektumok harcokban is részt vettek. Ez a leírás is elégnek bizonyult ahhoz, hogy a legtöbben kitalálják, melyik helyszínhez tartozik. 52,6% a Kőrösmező határában lévő bunkereket választotta (7. ábra).

7. ábra (a II. feladat második kérdésére kapott válaszok)

Az utolsó három leírás a Derceni katonatemetőre vonatkozott, s mivel ez egy igen közismert helyszín a válaszadók nagy hányada (74,4%) a helyes választ adta meg (8. ábra).

8. ábra (a II. feladat harmadik kérdésére kapott válaszok)

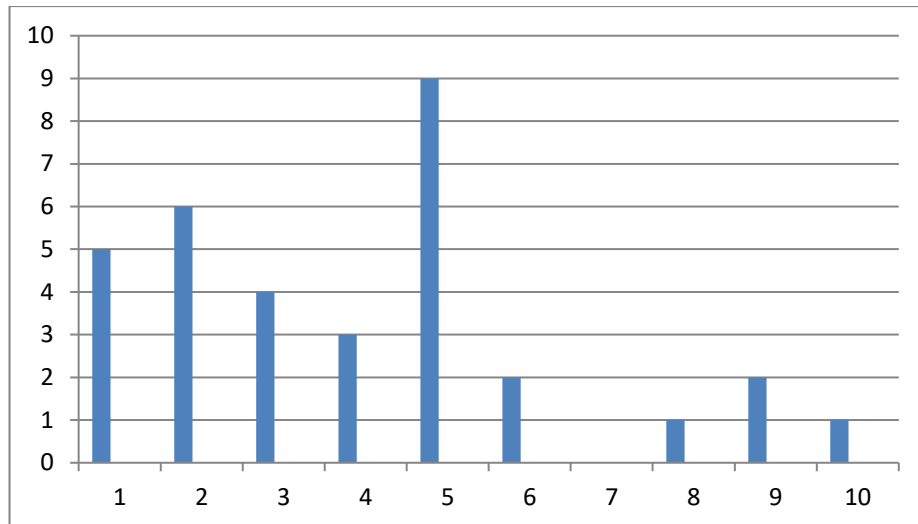
Ezek után a válaszadóknak 4 kép készítésének a helyszínét kellett kiválasztani. Ezek közül az első az Árpád vonal központi bunkerében kialakított múzeum kiállítását ábrázolta (9. ábra). 57,5% el is találta a kép készítésének helyszínét. 32,5% az Alsókalocsai Bunkermúzeum kiállítására tippelt, 10% pedig a Nagybereznai Emlékparkot vélte felfedezni a képben.

9. ábra (a III. feladat első képe)

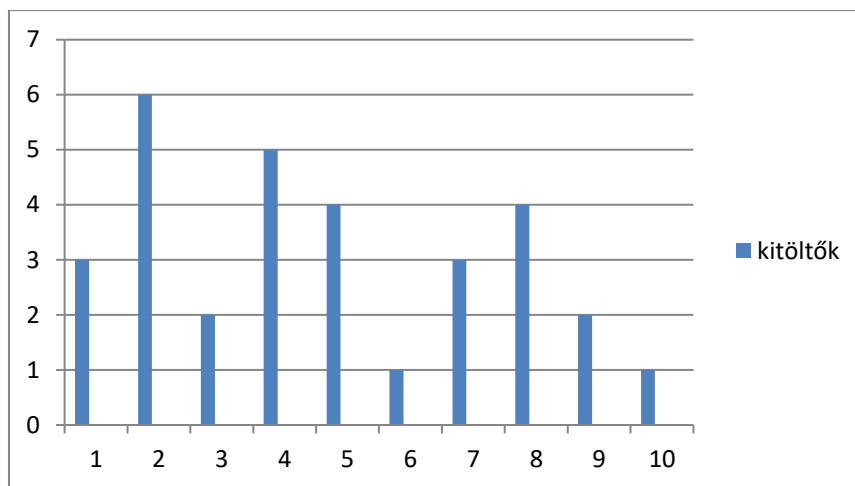
A második képen elég egyértelműen ki lehetett következtetni, hogy mit is ábrázol, így a válaszadók kerekén 60%-a el is találta, hogy a képen látható faház egy Viharos környékén lévő álcázott bunkerhez tartozik. Ennek ellenére 22,5% úgy gondolta, hogy a képen a Kőrösmezői bunkerek láthatóak, 17,5% szerint pedig Malomrét bunkereinél készült a fotó. A 3. kérdésre a megkérdezettek 90%-a helyesen válaszolt, hiszen a kép a Szolyvai emlékparkot ábrázolta. Az utolsó képen is egy igazán ismert látványosság, az Uzsoki hágón állított emlékmű szerepelt. A válaszadók 75,6%-a helyesen válaszolt a kérdésre, az árpád vonal maradványaira Felsőgerebennél 14,6% szavazott, 9,8% pedig úgy gondolta, hogy a szolyvai emlékparkot ábrázolja a kép.

A IV. feladat keretében ki kellett választani melyik térképen felvett pont melyik objektumhoz tartozik. Az első amit fel kellett tüntetni a Felsőgerebenni központi bunker volt a válaszadók többsége helyesen tüntette fel ezt a pontot. 9-en választották az 5. számot, amely helyesnek bizonyult, a második legtöbb szavazatot a 2. pont kapta. A többi választ az 10. ábrán lehet megtekinteni.

10. ábra (a IV. feladat 1. pontjára kapott válaszok)

A 2. pont, amelyet fel kellett venni a térképen a szolyvai emlékpark volt. A helyes válasz a 7. pont volt erre a kérdésre. A válaszadók nagy többsége, mégpedig 15 ember el is találta a választ erre a kérdésre. 4 válasz jött a második, harmadik és hatodik pontra a többire pedig maximum 2 válasz érkezett (8.). A harmadik felvéendő pont a huszti katonatemető volt. Mivel egy jelentős város közelében található, ennek a pontnak a felvétele sem jelentett nehézséget a legtöbb általunk megkérdezett diák számára. 16-an választották helyesen a 8. pontot. négy-négy diák szavazott a második, harmadik és kilencedik pont. Ezekon kívül 3 választ kapott az 5., 2őt az egyes, 1-1-et pedig a 6. és 10. pont. A negyedik pontot már nehezebbnek bizonyult felvenni hiszen a malomréti bunkerek maradványainak elhelyezkedését kellett feltüntetni a térképen, ami nem igazán örvend akkora népszerűségnek mint az előző három feltüntetendő objektum. Annak ellenére viszont a többség itt is helyes választ adott, ugyan már nem olyan nagy arányban találták ezt el a válaszadók. Hat diák választotta a 2. pontot, öten a 4-es, négyen az 5-ös pontot vették fel a térképen. A többi választ a 11. ábrán lehet megtekinteni.

11. ábra (a IV. feladat 4. pontjára érkezett válaszok)

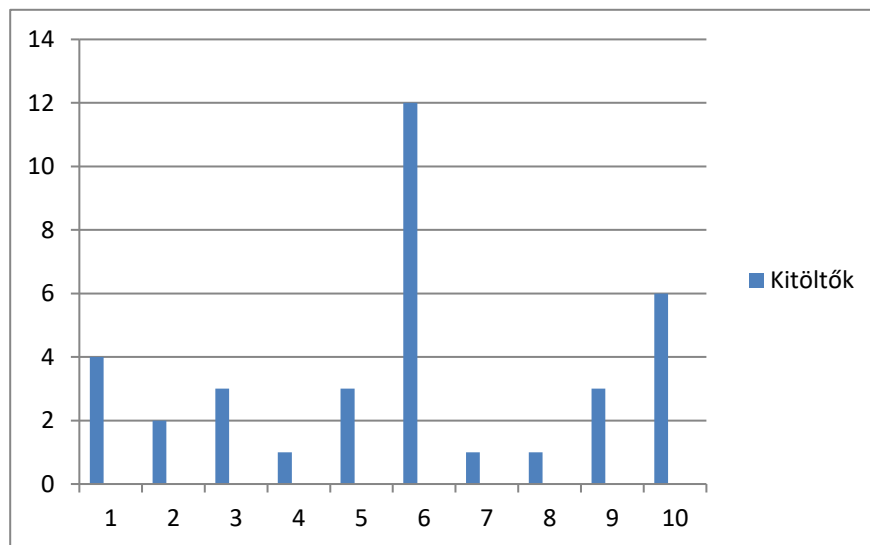
A következő pont, amelyet fel kellett venni a térképen az alsókalocsai bunkermúzeum volt. 8-an helyesen is válaszoltak erre a kérdésre is a 9. pontot felvéve a térképen. Azonban elég sokan szavaztak az 1. pontra is, ami nem is igazán meglepő, hiszen az szintén egy kevésbé ismert objektumot takar. Ezekén kívül még jött 5 válasz a második pontra, négy a hatosra, 3-3 pedig a négyesre és az ötösre. Ezek után pont a fenti kérdésre jött második legtöbb válasz tulajdonosát, a sóslaki beton erődítéseket kellett feltüntetni. Ez sem volt nevezhető túlzottan egyszerű feladatnak akárcsak a fenti pont felvétele, azonban a megkérdezettek jóval nagyobb hányada adott itt helyes választ. Az ez után következő feladat már jóval egyszerűbb volt- az uzsoki emlékparkot kellett a térképen megjelölni. 14-en a megkérdezettek között helyesen válaszolt erre a kérdésre, a 3. pontra adva voksát. A többi pontra jóval kevesebb válasz érkezett: 4-en a 6. pontot jelölték meg, 3-3 ember az 1-es és hetes pontokat gondolták helyesnek. A kettős, négyes, ötös, és tízes pontokra 1-1 válasz érkezett.

Az ez után következő pont feltüntetése sem jelentett nehézséget a válaszadók mérvadó többségének, mégpedig 22-en jelölték meg a helyes választ, a 4. pontot. A további válaszok jóval kisebb arányban jelentek meg. Ezeket a táblázatok jegyzékében a 12. ábrán lehet részletesen megtekinteni.

Következő objektumaink, melyeket fel kellett tüntetni a Kőrösmező környéki bunkerek voltak. Mivel ez a legkeletibb pont, melyet felvettem a térképre ennek a feltüntetése sem kellett, hogy gondot okozzon a válaszadóknak. Ez így is történt, 14-en jelölték meg a 10. pontot. Viszonylag sok válasz (6) jött még a 9. pontra valamint 3-3 a négyes és hatos pontokra. A további pontokra is jött néhány válasz (2-en

jelölték meg az 1,2,3 és 5. pontokat).

Ezzel pedig el is érkeztünk a kérdőív utolsó kérdésének utolsó pontjához. Ennek keretében az Árpád-vonal központi bunkerének Aklos északi részén található kijáratát kellett megjelölni a térképen. 12 válaszadónak ez nem is jelentett problémát, tehát a többség erre a kérdésre is helyes választ adott. Elég sok választ kapott még a 10. pont, pontosabban 6-ot. 4-en voksoltak az első pontra. A többi választ a 20. ábrán lehet megtekinteni.

12. ábra (a IV. feladat 10. pontjára érkezett válaszok)

KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatás végeztével le kell, hogy vonjunk néhány következtetést. Régióink, Kárpátalja igazán mozgalmas történelemmel rendelkezik. Az Európai kontinensen a múlt évszázadban végig söprő legnagyobb konfliktusok frontjai érintették a megyét. A legjobban ezek közül a második világháború nyomta rá bélyegét Kárpátaljára. Olyan nyomokat hagyva, melyeket a mai napig megtekinthetünk. A világegés emlékeit nem csupán az egész világon szinte mindenhol megtalálható katona temetők valamint emlékparkok őrzik ezen a vidéken. Ezeknél sokkal látványosabb nyomokat is megtalálhatunk, mint például az Árpád-vonal hatalmas vasbeton erődítéseit, az erdőkben megbúvó bunkereket vagy éppen a folyómederben elhelyezett harckocsiakadályokat.

A történelem ezen kézzelfogható emlékei a megye területén komoly turisztikai vonzerőt jelenthetnek. Ez egy országon és a régió belül is egyedülálló adottság melyet bizonyos mértékben már most is kihasználnak. Néhány különösen népszerű objektumot is fel tudunk sorolni, mint a felsőgerebeni központi bunkerben kialakított múzeum, vagy az Alsókalocsán kialakított múzeum melyek igazán közkedveltnek mondhatók.

Kutatásunk során a második világháborúhoz kötődő turisztikailag hasznosítható objektumok népszerűségét mértük fel a lakosság egy bizonyos kategóriájának körében, mégpedig a főiskolai hallgatók között.

Az elemzés során kiderült, hogy az intézmény kutatásban résztvevő diákjainak nagy része rendelkezik elméleti tudással bizonyos világháborús objektumokról. A feltett kérdések többségére helyes választ adott a megkérdezettek több mint 50%-a. Még az olyan kérdésekre is, mint pl. a harcokban megsérült bunkerek kiválasztása a többség (adott esetben 48,7%) helyes választ adott. Az egyszerűbb kérdésekről nem is beszélve.

Az objektumok látogatottságának felmérésénél azonban kiderült, hogy a kevésbé közismert helyekről a megkérdezettek fele soha nem hallott még. Erre jó példa az Aklos közelében található bunker kijárat, ami ugyan egy igen méretes és impozáns objektum, hiszen a központi bunkerhez tartozik, azonban a válaszadók két harmada még csak nem is hallott róla. Voltak azonban kellemes meglepetések is, például a Kőrösmező térségében lévő harcokban is részt vett bunkerek látogatottsága igen magasnak bizonyult a többi ilyen objektumhoz viszonyítva. 20-an a

megkérdezettek közül már jártak ennél az objektumnál, sőt, közülük heten nem is egyszer. Az alsókalocsai betonbunkerek iránt is elég nagyra bizonyult az érdeklődés. A kérdőívet kitöltő hallgatók közel fele már látogatta meg az ottani múzeumot, 9 diák pedig többször is járt már ott. A világháborús objektumok többségének földrajzi helyzetét megmutatni már nem volt olyan egyszerű feladat. Ugyan a legtöbb válasz általában a helyes pontra érkezett, ugyanakkor összességében több helytelen választ kaptam. Kivételt képezett ez alól Kőrösmező, azonban ez inkább magának a településnek a közismertségének köszönhető, mintsem a bunkerekének.

A katonatemetők és emlékparkok látogatottsága igen alacsonynak bizonyult az általunk megkérdezett diákok körében. Arra számítottam, hogy a huszti katonatemető nem lesz túlzottan közkedvelt (ez be is igazolódott 20-an még csak nem is hallottak róla) azonban a Derceni emlékparkot úgy véltem többen látogatják. De mint kiderült csupán nyolcan jártak ott 19 hallgató pedig még eddig egyáltalán nem hallott róla. Az egyetlen olyan emlékpark, ami igazán közkedveltnek nevezhetőnek bizonyult a sztálini munkatáborok áldozatainak tiszteletére létesített szolvyai emlékpark volt. 21 hallgató már többször is meglátogatta a parkot. További 12 diák pedig már járt ott egy alkalommal. A térképen való feltüntetésnél itt a helyzet pont ellentétes volt, mint ami az Árpád-vonal maradványait illeti. A kimagasló többség helyesen tüntette fel a pontokat. Ez annak lehet köszönhető, hogy ugyan személyesen nem jártak még ott viszont a többség hallott már ezekről az objektumokról. Ezen kívül természetesen az is közrejátszott, hogy gyakran nagyobb települések vagy ismert helyek (mint az Uzsoki-hágó) közelében helyezkednek el az ismertebb emlékparkok, melyeket fel kellett tüntetni a térképen.

Végül levonva a következtetéseket elmondhatjuk, hogy oktatási intézményünk diákjai átfogó elméleti ismeretekkel rendelkeznek a jobban kiépült, közismertebb második világháborús objektumokról, mint a felsőgerebeni központi bunker vagy az alsókalocsai bunker múzeum. Ezeken a helyeken már járt is a hallgatók jórésze. Viszont a turisztikailag egyáltalán nem hasznosított objektumokat nem igazán ismerik. Az egyetlen kivétel ez alól Kőrösmező, ami igen népszerűnek bizonyult. Az emlékparkokat a diákok többsége nem látogatja, sőt a legtöbben még egyszer sem jártak az adott helyszíneken. Ennek ellenére ismerik őket, sőt még területielhelyezkedésüket is meg tudják határozni. Azonban a szolvyai emlékparkon kívül egyik sem mondható igazán közkedveltnek a diákok körében.

ÖSSZEGZÉS

Szülőföldünk, Kárpátalja történelme bővelkedik a tragikus eseményekben. Ezeknek a szörnyűségeknek az emlékeit ma megye szerte rengeteg helyen fellelhetjük. Napjainkban azonban lehetőség nyílik rá, hogy a háborúk tárgyi és építészeti emlékeit békésebb célokra hasznosítsuk, például mint turisztikai látványosság. A komoly potenciál ellenére mégsem túl nagy a kihasználtsága ezeknek az objektumoknak. Látogatottságukról statisztikát pedig nagyon nehéz találni.

A szakdolgozatom keretében ezt kívántuk felmérni a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatói körében. Ennek érdekében először információt gyűjtöttünk a potenciális 2. világháborús látványosságokról és emlékparkokról, majd kérdőíves kutatást folytattunk felmérve ezek látogatottságát és ismertségét a főiskolás diákok körében. Ennek eredményeként kiderült, hogy a leginkább közismert és legjobban kiépített fogadó infrastruktúrával rendelkező 2. világháborús objektumokat, mint a felsőgerebeni központi bunker viszonylag gyakran látogatják. Ellentétben az eldugottabb, kevésbé ismert építményekkel, mint a Sóslak, Malomrét vagy Vezérszállás térségében lévő bunkerek, ezekről a kutatásban résztvevők nagy része még csak nem is hallott. Az emlékparkokkal kapcsolatban kicsit más kép alakult ki. Ezek nagy hányadáról már hallottak a diákok, olyanok viszont már jóval kevesebben voltak, akik el is látogattak ezekre a helyekre. A szolyvai emlékpark kivételével, melyet a többség meglátogatott már, sőt nem is egyszer.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Szabó József János: *Az Árpád-vonal A Magyar Királyi Honvédség védelmi rendszere a Keleti-Kárpátokban 1940—1944.* Budapest, Timp kft. kiadó, 2002

Bene János – Szabó Péter: *Huszonnégyes honvédek a Kárpátokban.* Nyíregyháza, 1997.

ЮрїїФатула, "Несимамціжалітьмою..." Закарпатці у Першійсвітовійвійні, видання: Патент, 2018

Botlik József: *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján Magyarországhoz történt visszatérés után 1939-1945.* Nyíregyháza: IMI Print, 2005.

Gosztonyi Péter: *A magyar honvédség a második világháborúban.* Budapest: Európa, 1992. - Grecsko, Andrej Antonovics : *A Kárpátokon át.* Budapest: Zrínyi, 1977.

Dupka György *A nagy háború emlékezete Kárpátalján,* Ungvár, Budapest: Intermix 2017

<http://www.vigyazok.hu/?page=hirek><https://web.archive.org/web/20081018103844/http://www.zmne.hu/Forum/00apr/arpad.htm><http://arpad-line.com/>

<https://www.karpaty.info/ua/uk/zk/mk/v.hrabivnytsya/sights/bunker/><https://kolochava.info/museums/liniya-arpada/>

<http://www.hof.net.ua/grun-hof/>

<https://zakarpattia.net.ua/Zmi/80381-Viiskovi-pokhovannia-Velykobereznianskoho-raionu-Zakarpattia>

<https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-vishka>

<https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-grabivnica-1/>

<https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-uklin/>

<https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-sol-1>

<http://arpad-line.com/>

<https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-zhorna>

<https://www.tour.uzhgorod.ua/transcarpathia/arpad-maydan/>

<https://kolochava.info/museums/liniya-arpada/>

Игнатов О., Кузнецов А. Инженерноеоборудованиеместностиналинии «Арпада». Военно-инженерныйжурнал, № 5-6,1945г

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra *Betonbunkerek és emlékhelyek Kárpátalján (Saját szerkesztés)*
2. ábra *(a kérdőívben feltüntetendő objektumok térképe)*
3. ábra *(az I. feladat első tesztkérdésének eredményei)*
4. ábra *(az I. feladat második tesztkérdésének eredményei)*
5. ábra *(az I. feladat 6. tesztkérdésének eredményei)*
6. ábra *(az I. feladat 7. tesztkérdésének eredményei)*
7. ábra *(a II. feladat második kérdésére kapott válaszok)*
8. ábra *(a II. feladat harmadik kérdésére kapott válaszok)*
9. ábra *(a III. feladat első képe)*
10. ábra *(a IV. feladat 1. pontjára kapott válaszok)*
11. ábra *(a IV. feladat 4. pontjára érkezett válaszok)*
12. ábra *(a IV. feladat 10. pontjára érkezett válaszok)*

РЕЗЮМЕ

Історія нашої Батьківщини, Закарпаття, рясніє трагічними подіями. Особливо глибокий слід у нашому краї залишило ХХ століття. Спогади про ці трагічні події сьогодні можна знайти в багатьох місцях області. Під час Другої світової війни угорська армія створила широкомасштабну лінію оборони у Східних Карпатах, центральна частина якої була розташована на території сучасного Закарпаття з бетонними бункерами, кулеметними гніздами, артилерійськими позиціями та танковими перешкодами в долинах та русларічок. Деякі з цих об'єктів були знищені радянськими військами у 1944 році, але багато з них небули остаточно знищені, в тому числі центральний бункер.

Проте нині можна використовувати матеріальні та архітектурні пам'ятки війни у більш мирних цілях, наприклад, як туристичний привабливість. Незважаючи на серйозний потенціал, використання цих об'єктів не надто високо. А статистику про їх відвідуваність знайти дуже важко.

У рамках своєї дипломної роботи я хотів це оцінити серед студентів Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II. З цією метою я спочатку зібрав інформацію про потенційні пам'ятки часів Другої світової війни та меморіальні парки, а потім провів опитування, щоб оцінити їх відвідуваність та поінформованість студентів інституту про пам'ятки другої світової війни у нашій області.

Як наслідок, об'єкти Другої світової війни з найвідомішою та найкраще розвиненою інфраструктурою, як центральний бункер у Верхній Грабівниці, відвідуються відносно часто. На відміну від більш відокремлених, менш відомих споруд, таких як бункери в районі Сіля, Жорнави або Підполоззя, більшість учасників дослідження навіть не чули про них. Однак серед об'єктів із менш розвиненою інфраструктурою був і відносно популярний. Під цим можна розуміти, наприклад, бункери навколо Ясіні, які не лише відвідують студенти нашого закладу, а й знають про його історичне значення.

Трохи інша картина склалася щодо меморіальних парків. Велика частина студентів знає про ці пам'ятки, але було набагато менше тих, хто відвідував ці місця. За винятком меморіального парку в Сваляві, який більшість опитуваних відвідувала не один раз.

NYILATKOZAT

Alulírott MátéJózsef, turizmus szakos hallgató kijelentem, hogy szakdolgozatomat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszéken készítettem turizmus diploma megszerzése céljából. Kijelentem, hogy évfolyammunkámat más szakon korábban nem védtem meg, saját munkám eredménye és csak hivatkozott forrásokat használtam fel. Tudomásul veszem, hogy szakdolgozatomat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar. Főiskola könyvtárában a kölcsönözhető könyvek között helyezik el.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Hálás köszönet mindenkinek, aki segített évfolyammunkám megírásában. Kiváltképp témavezetőmnek, Molnár D. Istvánnak. Külön köszönetet érdemel Tóth Attila továbbá Lévai Evelin akiknek a kérdőívet köszönhetem, melynek alapján a sajátomat elkészíthettem.

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1011181051

Дата перевірки:
14.05.2022 10:45:43 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
14.05.2022 19:28:07 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: 10_Матей Йозеф Йосипович

Кількість сторінок: 41 Кількість слів: 8867 Кількість символів: 69154 Розмір файлу: 684.58 KB ID файлу: 1011075295

3.29% Схожість

Найбільша схожість: 1.88% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1007833347)

1.78% Джерела з Інтернету

147

Сторінка 43

2.73% Джерела з Бібліотеки

135

Сторінка 44

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

2